

Stageverslag Huize Ursula juli-augustus 1941

In juli en augustus 1941 was Wilhelmina Louise van der Hoeven-Sadée als stagiaire werkzaam in Huize Ursula te Nieuwveen. Over haar stage schreef zij een uitgebreid verslag, met foto's. Met dank aan haar zoon Lucas van der Hoeven mag de Historische Kring Liemeer over dit stageverslag een artikel publiceren.

Een korte geschiedenis van Huize Ursula

In 1848 liet Ds. Pieter Schoenmakers een ruim herenhuis plus pastorie bouwen in de huidige Dorpsstraat in Nieuwveen. Na zijn dood in 1865 bewoonde onder meer zijn dochter Susanna met haar man, apotheker Jan Sasse, het pand. Tot 1932 werd het door nazaten van de familie Sasse bewoond, die zich inmiddels von Briel-Sasse liet noemen en de villa haar naam "Sassenoord" gaf. De laatste bewoonster was de weduwe L.J. von Briel-Sasse, geboren Kooij. De geschiedenis van Sassenoord is beschreven in de uitgave "Een villa met een verhaal", te koop in de Oudheidkamer.

Voor een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van de instelling Huize Ursula verwijzen wij u naar de uitgave "Thuis in Huize Ursula", Leven en Leren met een verstandelijke beperking 1935-2010. Dit boek is te koop in Huize Ursula en in de Oudheidkamer van de Historische Kring Liemeer.

De Ursulinen van Bergen

In 1934 werd de villa aangekocht door het bestuur van de St. Joseph Stichting in Bergen (NH). Het pand werd na een verbouwing in gebruik genomen door de zusters van de Congregatie "De Ursulinen van Bergen N.H." als uitbreiding van het bestaande "Huize St. Angela" in Den Haag, een R.K. Internaat voor minder begaafde kinderen. "Sassenoord" werd hernoemd in "Huize Sint Ursula" en begin 1935 kwamen een aantal kinderen het gebouw bewonen, onder leiding van een aantal zusters van de Congregatie.

De eerste jaren nam het aantal kinderen al snel toe. Er werden twee paviljoens, een kapel en een zusterhuis op het terrein gebouwd en er werd onderwijs gegeven. Naast de zusters kwam er ook lekenpersoneel te werken.

En zo komen we bij de hoofdpersoon van dit artikel: Wilhelmina Louise Sadée. Zij studeerde tussen 1940 en 1945 aan de RK School voor Maatschap te Amsterdam, en was als eerstejaars stagiaire tussen juli en augustus 1941 werkzaam in Huize Ursula te Nieuwveen. Over haar stage schreef zij een zeer uitvoerig verslag van 20 pagina's met zelf genomen foto's over haar werk met 'idioten', 'mongolen' en 'oligophrenen' zoals destijds patiënten met een verstandelijke handicap werden genoemd.

Het stageverslag begint met een beschrijving van Huize Ursula.

*Mijn praktijk te Nieuwveen
Juli - Augustus '41*

Alvorens meer in detail over mijn praktijk te Nieuwveen te treden, wilde ik eerst een meer algemeen overzicht geven.

Huize Ursula is het z.g. buitenverblijf van huize "Angela" te Den Haag. Deze twee huizen zijn opgericht ten behoeve van het geestelijk misdeelde kind en worden geleid en bestuurd door de zusters Ursulinen te Bergen, vandaar ook de benaming van deze huizen.

Huize Ursula is echter meer ingericht voor het echt zwakzinnige kind, terwijl in huize "Angela" meer de betere patiëntes, dus de debielen en de meer ontwikkelde imbecielen plaatsing vinden.

Oorspronkelijk was huize "Ursula" bedoeld als een tehuis voor zwakzinnige jongens. Het bestond toen ook nog maar alleen uit één gebouw, wat u hierboven ziet en wat vroeger "Sassenoord" heette en in particulier bezit was.

Huize "Angela" werd echter weldra te vol en maakte een uitbreiding noodzakelijk, en dat gebeurde in Nieuwveen. Achter het oude hoofdgebouw zijn 2 nieuwe paviljoens, één voor jongens n.l. het Antonius-paviljoen, en een voor meisjes, het Maria-paviljoen, gekomen. De uitbreiding bestond verder uit een nieuw zusterhuis en een heel klein eenvoudig kapelletje.

Toen wij er kwamen waren de meisjes er pas één jaar!

In Huize "St. Ursula" worden dus de echt zwakzinnige jongens en meisjes verpleegd tot ze 18 jaar zijn. Hierna komen ze in de gestichten voor zwakzinnigen. Toen wij er waren, vertrokken er 2 18-jarige jongens, waaronder één naar de "Dr. Mr. Willem v/d Bergh Stichting" te Noordwijk.

Met de meisjes is dit echter niet altijd het geval. Er zijn sommige onder hen, die erg handig zijn en deze mogen blijven en fungeren als dienstmeisjes. Deze hebben een eigen zaal met eigen chambretten¹ en mogen later naar bed. Ze staan natuurlijk onder geregelde controle.

Dit zijn meer algemene dingen, die dienen ter oriëntatie. Nu volgen meer detail-indrukken.

Daarna beschrijft mw. Sadée haar aankomst en eerste dag in Huize Ursula. In 1941 moet het niet eenvoudig zijn geweest om van Amsterdam naar Nieuwveen te reizen.

Onze praktijk begon 1 juli, maar aangezien het voor Lies, evenals voor mij, heel moeilijk was, te ontdekken waar het plaatsje lag, kwamen wij er pas in de middag. Na een soort audiëntie, verleend door moeder overste, die me de rooster en dagindeling meedeelde, werd m'n slaapkamertje gewezen en hoefden we die dag niet meer in dienst te treden. Daar hebben we natuurlijk dankbaar gebruik van gemaakt en zijn die avond vroeg in bed gekropen, omdat de dag in Nieuwveen al om 6 uur begint, wat in het begin niet meeviel!

Moeder overste had ons ook nog gezegd, waar we zouden komen werken. Ik bij de kleintjes en Lies meer bij de grote kinderen.

Met kloppende harten van verwachting begonnen wij die morgen. Zuster Arnolda, waar ik de hele maand mee mocht samenwerken, kwam direct naar me toe, stelde zich voor, legde even alles uit, hoe het met aankleden ging en verdween, aangezien de mis om half 7 begon.

De eerste indruk van al die kindertjes in hun witte bedjes was niet naar. Het deed me allemaal zo gewoon aan, kinderen in frisse nachtponnetjes en pyjama's, toen een van de kinderen ineens heel hard begon te lachen. Toen ineens vond ik het beroerd en had een indruk alsof ik bij wilde beesten terecht was gekomen, die lach had niets opgewekts, maar leek op een brullend dier, verder was het natuurlijk vreemd dat er niemand van de kinderen sprak en alleen maar keek.

De dagrooster zag er als volgt uit:

6 uur opstaan, 6.30 de kleintjes aankleden. We kledde ze dan aan en later waren we hierin zo getraind, dat als zuster terug kwam, alle kinderen al in het klasje zaten!

Om 8.15 gingen Lies en ik dan naar de kerk in het dorp, daarna ontbijt en vrij tot 9.45. Was het goed weer, dan gingen we met de kleintjes naar het land. Dat was in het begin erg moeilijk, de gewenning, iedere dag hetzelfde te doen vergemakkelijkt het voor ons. De kindertjes, die niet of moeilijk konden lopen, werden in het wagentje gezet en de 3 grootsten zoals Dien, Mia en Konijntje hielden in iedere hand een kind vast. Zuster Arnolda vertelde me, dat dit in het begin hopeloos was geweest. Geen van de kinderen begreep iets ervan, ze lieten elkaar los en alles liep weg.

Toen ik er was, waren de kinderen er al aan gewend, alhoewel het soms moeilijk nog was. Maar met geduld kreeg je veel gedaan!

---

¹ Chambrette: door planken of gordijnen afgescheiden bed in een slaapzaal (Wikipedia)

Het land was een groot korenveld met een landelijk pad, vooral die eerste dagen, toen de zon er was, genoten we ervan. De kinderen zaten rustig om ons heen en bleven zitten, zoals ze waren gaan zitten. Niemand zei een woord, maar des te meer zuster en ik!

Regende het echter, dan was ik in de klas bezig, terwijl de zuster naaien ging. Om de dag moesten de kinderen gestofkamd worden en werden

hun de tanden gepeetst. Niemand van ze had enig begrip, van wat nu eigenlijk tandenpoetsen was. De tandenborstels hadden ieder een nummer van een kind, zo was het ook met de handdoeken en washandjes.

Tandenpoetsen verliep als volgt: crème op de borstel, het hoofd van het kind vastgeklemd tussen je handen en benen en dan borstelen. Er waren er maar een paar, die niet tegenspartelden. De anderen gilden of beten op hun borstel. Als premie op deze marteling gold het bekertje water; wie zich niet fatsoenlijk gedragen had, kreeg niets!

11 uur was het voor ons de tijd van het kopje koffie en... de post en daarna om 12 uur het diner wat poot-aan-spelen ging, want om 12.20 moesten we beneden zijn om mee te helpen bij het eten geven van de kinderen. 's middags aten de kinderen warm en ze kregen echt "modern" voedsel! De ene dag, rauwe andijvie met aardappelen fijngestampt, en rabarber na, of een stampot van krotten met aardappelen en pap na. Bij de meesten ging het eten vrij vlot. 5 kinderen konden zelf eten, de anderen werden gevoerd. Anneke krullebol en Betsy werden liggend gevoerd, Anneke had een gespleten gehemelte en kon dat, alhoewel het gerepareerd was (operatief) nog niet voldoende optrekken.

Twee van de grote meisjes mochten ook mee helpen, waren de kleintjes klaar, dan ruimden zij het op en brachten het eten, wat nog over was, naar hun afdeling, die later pas aten. De kinderen die klaar waren, werden op de po gezet en dat had iedere middag, strijk en zet, een groot succes.

Hierna haalde ik het rek met de handdoeken en de washandjes en dan werd ieder kind gewassen en de haren gekamd.

Zuster was dan om half 1 weggegaan en meestal om 2 uur was ik zover, dat ik ze met goed weer in het wagentje zette en met al de kinderen, in het bosch op de groene ronde bank ging zitten. Regende het, dan was er meestal niet veel voor me te doen. De besten van het stel kreeg een boek met stalen, waar ze 't uur zoet mee waren; ieder blad werd omgeslagen en als ze bij het eind waren, begon het weer opnieuw met bladeren.

Een paar kinderen hadden zich gewend aan een eigen plaats. Mientje P. kon onmogelijk ergens anders zitten dan op haar eigen groene stoeltje, terwijl kleine S. iedereen die het waagde op haar stoel te gaan zitten, zolang kneep of duwde, tot ze eraf gingen. Mia K. zat altijd op het muurtje bij het raam en staarde daar de hele dag naar buiten.

Rietje W. kon je altijd vinden tussen de box en het muurtje, schuddend tegen de verwarming. De andere kinderen hadden geen vaste plaats, maar liepen en zaten waar ze wilden.

3 uur: theedrinken voor ons. Meestal werd er dat uur gelezen, gehandwerkt of gestudeerd. Om 4 uur was het tijd voor het Lof. Alle paviljoens gingen om 4 uur naar de kapel, alleen mijn kleintjes niet, omdat zij te erg zouden storen. Zuster ging dan ook en dan mocht ik het eten van het brood -door de 4 grootsten- en de broodpap verder afmaken. Tegen half 5 verhuisde ik met alle kinderen naar de slaapzaal, waar de allerkleinsten direct op de po gezet werden. Dat was vooral in het begin erg rommelig, er waren er, die van hun po opstonden om te zien of het "bruin gebraden broodje" er al in lag, wat meestal gepaard ging met het kantelen ervan. De dweil bracht dan weer de oplossing.

Had een kind iets gewrocht, dan werd het uitgekleet, de kleren, kousjes en schoentjes op een stapeltje gelegd en op een bank gelegd.

Hoofd, oren, armen en handen werden met zeep gewassen, de nagels uitgehaald, de haren met nat opgekamd en zo glimmend van schoonheid in bed gelegd.

Dr. Bouwdijk-Bastiaanse, de zenuwarts uit Den Haag, die het huis geregeld iedere week controleerde, had de zusters aangeraden, de kinderen vast te leggen met banden, omdat ze meestal zolang aan het schudden waren, tot ze in slaap vielen en het eten, nu toch al minder voedingswaarde bevattende, nog minder succes had. Alleen de grootsten lagen zonder band!

6.30 was het voor ons het boterhammen eten. Iedereen vond dit het prettigste uur van de dag. Je was dan doodmoe en had tot 8.15 vrij, want hierna kwam de surveillance op de slaapzalen. Ik had surveillance op de 2 zalen waar de kinderen van zuster Theresialda sliepen en op de 3 zalen, waar mijn kleintjes sliepen.

Om 9 uur werden er een paar van zuster Theresialda op de WC gezet en het overgrote deel van mij. Kinderen die nat waren, mochten blijven liggen!! Om 9.45 was er aflossing. Zuster Theresialda en zuster Arnolda sliepen alletwee op de zaal. Ook voor ons was het dan beslist tijd, ons bed op te zoeken!

Mw. Sadée (hier op de foto) vertelt in het verslag over de kinderen die zij onder haar hoede heeft gehad. De kinderen waarmee zij werkte worden met naam genoemd, wij geven alleen voornamen en/of initialen.

Er waren 18 kinderen in de klas, 18 kinderen die elkaar niet kenden, alhoewel ze de hele dag samen waren, 18 kinderen die je zagen, maar je niet konden begrijpen, 18 kinderen die stuk voor stuk stom waren en als ze praatten, alleen voor zichzelf wat brabbelden...

Vervolgens wordt van elk van de 18 kinderen een meer of minder uitgebreide beschrijving gegeven. De naam en de leeftijd, en wat over het karakter, gedrag en (medische) achtergrond. De leeftijd van de groep varieert van 3 tot 14 jaar. In dit artikel zullen wij die details niet noemen. Ook zijn er veel door mw. Sadée zelf genomen foto's van de kinderen in het verslag opgenomen. Niet bekend is waar deze foto's zijn ontwikkeld. Dat zou zelfs bij fotograaf Speet in Nieuwveen geweest kunnen zijn, aan de overkant van de Dorpsstraat.

Tot zover het verslag over de kinderen zelf. Aangezien de kinderen de maand Juli nog gewoon schoolgingen, hebben we moeder-overste gevraagd, overal eens een kijkje te mogen nemen. Dit werd ons vriendelijk toegestaan en dus trokken Lies en ik er iedere morgen op uit, om in de verschillende paviljoens het een en ander te bekijken.

Antonius-paviljoen

Dit is het paviljoen voor de ernstige jongens-patiënten. De grote jongens weven er, puzzelen en bouwen met blokjes. Rekenen en schrijven hebben bij deze jongens geen succes.

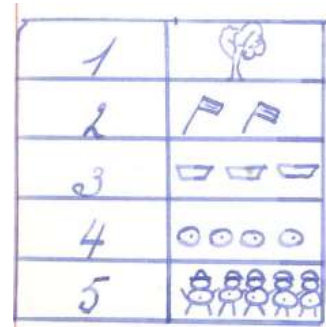
De kleinere jongens, dus tot plm. 15 jaar zijn weer verdeeld in 2 groepen, de ene groep beter dan de ander. De betere groep stond o.l.v. zuster Amadea, die de kinderen kleuren aanleerde en hen Bijbelsche verhalen vertelde. Ze had al het materiaal zelf gemaakt.

Het aanleren van kleuren ging eerst d.m.v. gekleurde schijven, die ze op elkaar moesten leggen, later door stokjes met gekleurde banden waar ze balletjes van dezelfde kleur in moesten steken.

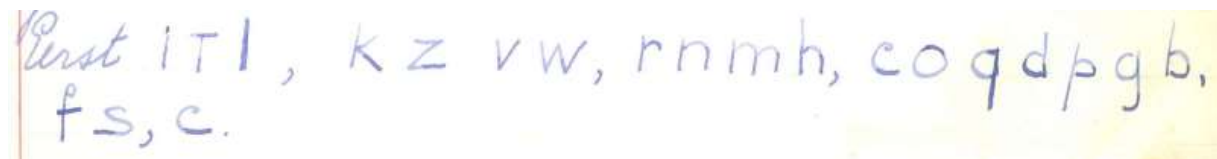
Van de kleuren ging ze over naar het leren zien van plaatjes. Dit heb ik even heel beknopt aangehaald, in werkelijkheid duurde het jaren voordat de kinderen zover waren, dat ze een kleur zagen.

Jozeph-paviljoen

Hier waren de betere jongens ondergebracht. Het kleinste klasje geleeek veel op het mijne, een uitsluitende lichamelijke verzorging. Deze jongens werden als ze 8 jaar waren, naar een andere klas gestuurd, waar hun weer kleuren werden bijgebracht. Het getalbegrip werd hun op een grappige manier door zuster Amalberga aangeleerd. Er hing een groot bord voor de klas, waarop de cijfers 1, 2, 3, 4 enz. voorkwamen. In een vakje achter het cijfer 1 stond getekend 1 boom, in een vakje daaronder achter het cijfer 2, 2 vlaggetjes enz. Er waren losse schijven bij, waar precies hetzelfde op stond en die konden ze nu ophangen, naast de cijfers.

Na zuster Amalberga gingen de beste kinderen naar zuster Electina, die een eigen klasje in het moederhuis had. Het onderwijs was de gewone L.S. methode. Ze leerden lezen volgens de methode v. Delft, die gebaseerd is op een globaal waarnemen der woorden. De leesboekjes zijn gedrukt in blokschrift, ook de kinderen leren schrijven in blokletters, eerst niet verbonden, later wel. Blokschrift wordt geleerd volgens een bepaalde chronologische orde.

Het kleuren van prentenboeken is een voorbereiding op het schrijven. Dit kleuren ontwikkelen ze bij handenarbeid, houtzagen, kralen, leerbewerking; ze komen soms zo ver, dat ze leuke schilderijtjes kunnen verven met penselen en waterverf.

Het rekenen gaat met behulp van plankjes eerst tot 10; later tot 20. Het optellen en aftrekken gaat vlot.

Tot 14 jaar blijven de jongens hier en dan gaan ze over naar de werkklas van zuster Odulpha, waar de jongens matten maken, borstels, kippengaas, pitriet, schoenen lappen enz. Zijn ze 18 jaar geweest, dan gaan ze weg naar een gesticht voor zwakzinnigen of idioten!

Op deze photo is de achterkant van het "Maria-paviljoen" goed te zien.

Maria-paviljoen

Dit paviljoen bestond uit 3 delen. De jongste afdeling bestond uit mijn 18 kinderen, de tweede afdeling, waarin meer naar de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens dan naar de leeftijd gekeken werd, werkte Lies in. De kinderen leerden rekenen tot 10, handwerken en wat lezen. De betere meisjes bleven in Huize "Angela" te Den Haag. Opmerkelijk in deze klas was het grote aantal mongolen. De klas van de grote meisjes was erg. Het was een verzameling van allemaal idioten, alhoewel ze op de

photo vrij normaal lijken. Er waren een paar toevallijdsters bij, die zware poeders kregen.

De besten hielpen met het opmaken van de bedden, maakten de groenten schoon en verder werd er veel gehandwerkt. Eenmaal in de week kwam de pastoor catechismus leren, wat door enkelen nog werd opgenomen en begrepen!

Gefotografeerd in de speeltuin

Mw. Sadée geeft in haar verslag ook een overzicht van de categorieën waarin de geestelijk gehandicapten destijds werden ingedeeld.

I Idiotie

Dit is de zwaarste vorm van oligophrenie. Van verstandsvorming is geen sprake, zelfs niet een duidelijk verstaanbare taal. Ook hier zijn verschillende graden in

- a) zwaarste vorm bij on-encephalen, zonder hersenen, zijn soms niet levensvatbaar omdat ze de meeste primaire levensfunctie b.v. zuigen, missen. Grote uitzonderingen

- b) *iets hoger staande, leiden een plantenleven. Geen bewustzijn, bij het horen van geluiden kijken ze niet op, kennen niemand, zelfs niet de moeder. Dierlijke geluiden, onzindelijk in hun hele leven, leren nooit lopen! Nelleke en Pauwke*
- c) *nog hogere, eenvoudigste functies kunnen geleerd worden maar later dan bij normale kinderen. Ze blijven hulpbehoevend!*

Dikwijls treffen we idioten aan, die tijden achtereen doordringend gillen en brullen, anderen bijten en scheuren alles kapot (Wieske) smeren met speeksel en urine (K. en W.) zichzelf mutileren. Dikwijls bij idioten automatische en stereotype bewegingen, wiegelen, neuriën. Idioten zijn in veel opzichten als zuigelingen. Ze zijn onzindelijk, sabbelen. Hogere gevoelens ontbreken, zijn egoïstisch en alleen maar lichamelijke genietingen. Spel: op lage trap. Plagen en sarren. Over het algemeen niet oud, geen weerstand door zwakke lichamelijke constitutie.

II Imbecilitas

Hogere idioten gaan over in imbecielen. Een vrij goed geheugen om iets gemakkelijk te onthouden. De goedige imbeciel wordt veel geplaagd en misbruikt. De vrouwelijke imbeciel gaat meestal de weg der prostitutie op.

Hogere gevoelens slecht ontwikkeld, conflicten met de maatschappij. Ze kunnen wel jaren lang thuis blijven. Sterk suggestibel door gebrek aan eigen oordeel en inzicht.

In seksueel opzicht, prikkelbaar en ongeremd. Imbecielen maken een slimme indruk, vooral bij sterk geheugen, echter geen verstandelijk inzicht.

Zeer gemakkelijke patiënten, soms erg lastig met morele defecten. Dikwijls zeer ijdel en prijzen prikkelt hen. Omdat zij hogere gevoelens missen schrikken ze voor vuil en grof werk niet terug.

III Debilitas

d.i. de lichtste vorm, het is de overgang naar de gewone domheid, kan alles leren. Er is in zekere mate een begrip en oordeelsvorming, doordat dit echter beperkt is, zijn ze niet in staat, zonder hulp of leiding, in moeilijker levenssituaties zich te handhaven.

Alvorens een punt achter m'n verslag over deze leerrijke maand in Nieuwveen doorgebracht, te zetten, diene het volgende, omdat in lekenkringen veelal nog niet geheel duidelijk is, wat het verschil is tussen zwakzinnigheid en krankzinnigheid.

Van zwakzinnigheid spreekt men uitsluitend wanneer het geestelijk defect vanaf de geboorte of vanaf de eerste levensjaren heeft bestaan. Dit kan dan zeer ernstig (idiotie, IQ beneden die van een normaal kind van 3 jaar) minder ernstig (imbeciel, IQ beneden een kind van 7 jaar) en debilitas zijn.

Krankzinnigheid komt voor bij gezonde geesten die op latere leeftijd ziek worden.

Tot zover het verslag. U bent op onze openingstijden² welkom in de Oudheidkamer in Nieuwveen om de volledige versie in te zien.

Over Wilhelmina Louise Sadée:

Geboren 8 juni 1918 te Rotterdam, overleden 9 september 2009 te Heiloo.

Voor de Tweede Wereldoorlog was zij fanatiek hockeyster en Gidsen/Scouting leidster.

Het bombardement in mei 1940 op Rotterdam en de latere hongervinter maakte zij van nabij mee en ze ging ook op voedseltocht.

In 1940 begon zij haar studie aan de "R.K. school voor Maatschappelijk Werk" in Amsterdam. In juli en augustus 1941 liep zij stage in "Huize Ursula" in Nieuwveen, een tehuis voor het 'geestelijk misdeelde kind', destijds geleid door de zusters Ursulinen.

Van 1942 tot 1945 liep zij stages bij de GGD, koekfabriek 'Stereo', de Bijenkorf en 'Frank Rademaker'(chocolade & hopjes) te Rotterdam.

Na de oorlog werkte zij voor "Nederlandsch Volksherstel", dat goederen verschafte aan militairen, invaliden, zeelieden en oorlogsgewonden. Van april tot oktober 1946 werkte zij voor 'team120' van de UNRRA (United Nations Relief and Refugee Agency) in Regensburg in Duitsland.

In april 1947 huwde zij Fran van der Hoeven, psychiater i.o. Zij leerden elkaar in 1938 kennen en schreven elkaar zo'n 600 brieven, waarvan een deel nu door het NIOD (Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie) wordt gebruikt voor het onderzoeksproject 'psychiatrie in de Tweede Wereldoorlog'. Zij kregen samen 7 kinderen.

Tijdens hun vakantie in 1961 op weg naar Portugal kregen zij een auto ongeluk, waarbij haar man overleed en zij zwaar werd gewond.

Frits Mesman

Bronnen:

- Stageverslag W.L. Sadée, juli-augustus 1941 (voor belangstellenden ter inzage in de Oudheidkamer van de Historische Kring)
- Huize Ursula, vroeger en nu, door J.J. Roovers, Uitgave Angela Stichting, 1981
- Thuis in Huize Ursula, Uitgave Ipse De Bruggen i.s.m. Historische Kring Liemeer, 2010
- Een villa met een verhaal, door Frans Möhlmann, Uitgave Woningstichting Nieuwkoop, 2010
- Archief Historische Kring Liemeer

---

² zie onze website <https://historischekringliemeer.nl>